

Åhus [L:K 14]

620111406

Motivering:

Småskalig stadsmiljö med bibehållen medeltida karaktär som visar lundabiskopens inflytande under medeltiden.

Uttryck för riksintresset:

Staden låg under ärkebiskopen i Lund, stadsprivilegierna avskaffades 1617, men den levde vidare som hamnstad till Kristianstad. Låg bebyggelse, delvis bevarad stadsmur, oregelbundet gatunät av medeltida ursprung, Mariakyrkan från 1100-talet och lämningar av andra medeltida byggnader, bl.a. ruinerna av dominikanklostret, kapellet till S:t Annas hospital samt minnen av biskopsborgen från mitten av 1100-talet vid Helge ås mynning.

Fördjupning: (Text hämtad från det regionala kulturmiljöprogrammet)

Åhus

På platsen för Åhus fanns redan under tidig medeltid en handelsplats eller ett fiskeläge som bland annat gynnades av att Helge å i äldre tid var segelbar långt in i landet. Åhus växte snabbt till att bli den skånska östkustens viktigaste hamn. Under 1100-talet byggdes kyrkan, helgad åt S:ta Maria. Vid åmynningen uppfördes under 1100-talet borgen Aosehus för att övervaka handel och transporter. Borgen försågs med stenhus, ringmur och torn, av vilka lämningar finns bevarade. På 1200-talet erhöll Åhus stadsprivilegier då också kyrkan utvidgades. Ett dominikanerkloster grundades 1243 liksom ett hospital omkring 1250, Sankt Jörgens hospital. Det förlades enligt traditionellt mönster utanför själva stadskärnan på grund av smittriskan från de spetälskesjuka. Under 1300-talets sista decennium tillkom ett helgeandshus, från 1524 Sankta Annas hospital. Av dessa anläggningar återstår i dag endast ruiner med undantag av Sankt Jörgens hospital. Kring själva staden byggdes på 1300-talet en stadsmur som delvis är bevarad, framför allt i sina västra delar.

Huvuddragen i stadsplanen från medeltiden är bevarade. De södra delarna av den gamla stadskärnan har oregelbundna kvarter och ett slingrande gatunät. De med Helge å parallella gatorna framkommer tydligt. De norra delarna präglas istället av en storskalig och regelbunden stadsplan. Kyrkan spelade en avgörande roll i staden men med reformationen miste kyrkan både makt och egendom, varigenom Åhus förlorade mycket av sin forna betydelse. Stadsprivilegierna drogs in 1617 när Kristianstad blev dominerade huvudort. Kyrkan och det stenbelagda torget bildar den gamla stadens mittpunkt. Vid torget ligger det forna rådhuset, till vissa partier medeltida, och prästgården. Nära torget finns även den så kallade Kungsstugan, en korsvirkesbyggnad från 1600-talet.

Den äldre bostadsbebyggelsen ligger i gatulinjen och består av låga längor främst i tegel, med eller utan puts. Byggnaderna från tiden kring sekelskiftet skiljer sig från de äldre. De är något indragna från gatan och ofta friliggande. Bland de äldre industribyggnaderna i Åhus märks spritfabriken med artikulerade fasader i rött tegel. I mitten av 1600-talet blev Kristianstad stapelstad, det vill säga all import av varor från utlandet och all utförsel i trakten skulle gå via Åhus hamn, där även förtullningsverksamheten var förlagd. Sjöfarten i Åhus stagnerade dock under sent 1700-tal men fick ett uppsving under senare delen av 1800-talet då direkt järnvägsförbindelse med Kristianstad upprättades och stor hamnutbyggnad genomfördes. Inseglingsrännan blev både bredare och rakare för att möta industrialiseringens och

ångfartygens krav. Efter andra världskriget fick sjöfarten ett nytt uppsving och hamnen byggdes åter ut och investeringar gjordes i två nya kranar.

Under 1960-talet var Åhus en typisk importhamn då det som lossades var fyra gånger så stort som det som lastades. En av varorna som påverkade detta var eldningsolja, vilken skeppades in via Åhus och den då nya oljedepån. Under 1800- och 1900-talen blev tobaksodlingen en viktig inkomstkälla. Vid sekelskiftet 1900 började Åhus åter att expandera och utvecklades samtidigt till en omtyckt semester- och sommarort. Tallplanteringarna, som anlagts för att undvika sandflykt, utnyttjades då badhotell och stora sommarvillor uppfördes i Äspet och Tället för societeten och industriägare från Kristianstad. Med järnvägens tillkomst blev även Åhus tillgängligt för dagsturer för andra samhällsgrupper. Karaktären av bad- och sommarort har Åhus behållit sedan slutet av 1800-talet. Bostadsbebyggelsen under slutet av 1960- och 1970-talen var i stort sett uteslutande villor norr och nordväst om samhället. Områden som tidigare nyttjades som fritidsområde omvandlades till permanentboende och förtätades. Även om hamnen fortfarande var en stor arbetsplats hade en stor del av befolkningen sitt arbete på annan ort, främst i Kristianstad.